Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta
Ústav východoevropských studií
nám. Jana Palacha 2, CZ-116 38 Praha 1
tel. ++420/ 221 619 272
fax: ++420/ 221 619 267
e-mail: Markus.Giger@ff.cuni.cz
doc. Dr. phil. Markus Giger

Posudek vedoucího práce k diplomové práci Bc. Jana Beňovského „Restrikce tvoření přechodníku přítomného ve spisovné ruštině v kodifikaci a úzu“

Ve své diplomové práci se autor ujal klasického rusistického tématu – přechodník (деепричастие) a restrikce jeho tvoření. Tématiku osvětluje pod dvojím uhlem pohledu – jednak požadavky kodifikace, jednak úzus, jak se odráží v NKRJa.

Práce je rozdělena do devíti kapitol, které lze shrnout ve třech oddílech: první obsahuje kapitoly 1 až 6, v nichž se diskutují základní pojmy (přechodník, jeho vývoj v ruštině 18. a 19. stol. a jeho adverbializace), k tomu je připojen úvod o korpusech a korpusové lingvistice a krátká diskuse pojmu „просторечие“, který hraje podstatnou úlohu pro diskusi vztahu mezi tím, co vyžaduje kodifikace spisovné ruštině, a tím, co lze v úzu najít. Druhý domnělý oddíl tvoří kapitola 7, kde autor podrobně rozebírá kodifikaci restrikcí tvoření přechodníku přítomného v 19 významných gramatikách ruštiny, jednak ruských a jednak českých a slovenských. Každé mluvnici je věnována dílčí kapitola. Třetí část práce pak tvoří kapitola 8, která přinese korpusovou analýzu. Tato část je rozdělena na dílčí kapitoly, které jsou věnovány různým skupinám sloves a jednotlivým slovesům, které podle kodifikační literatury analyzované v předchozí části přechodník přítomný netvoří anebo takový tvar je považován za nespisovný; vedle základního tvaru na *-a* autor zohledňuje i dnes ve spisovném jazyce marginalizované tvary na *-učи*. Následuje závěr (kap. 9) a seznam pramenů a literatury, očíslený jako 10. Práce má v předložené podobě 102 tištěných stran.

Na posuzované práci lze kladně hodnotit již samotný výběr tématu – jedná se o aktuální rusistické téma, nejen tím, že pojednává o přechodníku, ale hlavně i tím, že konfrontuje kodifikaci a úzus. Připomínejme, že se různě volá po „objektivní mluvnici“ (M.V. Vsevolodova), která by se orientovala na skutečném úzu. Autor tyto dvě perspektivy vynikajícím způsobem spojuje: podrobně analyzuje velký počet gramatik ze čtyř století (vedle nichž však čerpá i z jiné lingvistické literatury, např. z velkých sovětských sociolingvistických průzkumů) a minuciózně využívá elektronický korpus pro dokládání stavu v textech obsažených v něm, a to vč. velkého množství kvantitativních údajů (přičemž autor nehodnotí pouze absolutní frekvenci, ale i relativní, ve srovnání k jiným tvarům téhož slovesa) a mnoho vhodně vybraných příkladů. Tyto příklady dokáže autor v případě nutnosti hodnotit i stylisticky a sociolingvisticky, dokonce i údaje o autorech a jejich stylu se někdy přivádějí pro přesnější hodnocení stavu, nalezeného v korpusu. Autor tedy nehodnotí pouhou „existenci“ či „neexistenci“ toho či onoho tvaru, ale uvádí celou škálu různých forem „existence“ – tvar je běžný, archaický, ojedinělý, prostředkem stylizace v beletristice, odchylkou od normy atd. Zejm. však je autor také schopen získat z korpusu diachronní hloubku, takže se zřetelně ukazuje vývojové tendence jednotlivých tvarů od konce 18. stol., zvláštní ohled bere na poslední etapu po roce 1990, která odráží současný jazyk.

Autor si je přitom všem vědom i hranic korpusu, takže ví, že popisuje zase jenom jistý úzus, vedle něhož existují jiné. Pomocí této podrobné korpusové analýzy se

autorovi podařilo ukázat jak rozdíly mezi kodifikačními příručkami, tak mezi stavem, považovaným jimi (resp. některými z nich) za žádoucí a stavem v textech, z nichž sestává NKRJa. Práce tak přináší velké množství zajímavých poznatků, které zde není možné jednotlivě uvést, mysleme však namátkově na doklady na *писая* jako tvar slovesa *писáть*, na frekvenci tvaru беря, na doklady na tvary se sufixem *-uči* ve skutečně přechodníkové funkci i v novějších textech a mnoho jiných.

Předložená práce je napsána s přehledem a jistotou, graficky přehledně a stylisticky čistě.

Předložená práce je ukázkovým příkladem toho, že autor splnil to, co jsem si já jakou vedoucí práce při zadávání představoval. A splnil to vynikajícím způsobem. Nemohu a nechci pro uvést nějaká zásadní negativa. Kritika by zůstala v drobnostech, jako např. formulaci „perfektní tvar maskulina *чесал*“ (s. 58) – perfektum to bylo kdysi ve staré ruštině, dnes je to *l*-ový tvar, nebo formulaci „Isačenko rovněž uvádí, že sloveso звать pro vytvoření přechodníku přítomného využívá supletivní tvary *призывая, называя*. Korpus prokázal, že tvar *называя* se vyskytuje v 1200 dokumentech a tvar *призывая* pak v 686 dokumentech. Je tedy patrné, že supletivní tvary jsou hojně používány.“ (s. 63) – zde by se muselo v podstatě srovnat s celkovou frekvencí těchto sloves, nebo odkaz „*берегя*. O takovýchto tvarech jako o prostořečních nebo archaických hovoří např. Obnorskij. Korpus však u tohoto konkrétního přechodníku nezaznamenal žádný výskyt.“ (s. 69) I RG (1980, §1590) o nich mluví. Nebo zase formulace „Z analýzy tedy jasně vyplývá, že od slovesa *мочь* se tvar přechodníku přítomného neužívá vůbec. Dohledané záznamy jasně ukazují, že žádný z námi vytvořených potencionálních tvarů přechodníku přítomného není z hlediska synchronie i diachronie v ruštině užíván“ (s. 71) – „Není v ruštině užíván“ je v tomto případě asi poněkud apodiktické, na internetu není těžké najít doklady, pravda někdy poněkud obskurní.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem doporučuji diplomovou práci „Restrikce tvoření přechodníku přítomného ve spisovné ruštině v kodifikaci a úzu“ Bc. Jana Beňovského bez výhrad k obhajobě a navrhuji v případě úspěšné obhajoby její hodnocení stupněm 1 – „výborně“.

V Praze, dne 10. 9. 2015 (Markus Giger)